

Minnen ur Sören Smäl.
Minnen ur saml.

ACC. N:R

M.

9082:1-12.

Landskap: Småland

Upptecknat av: F. A. Johansson

Härad: Konga

Adress: Pedersna prof. i Lund.

Socken: Elmboða

Berättat av:

Uppteckningsår: 1880-talet

Född år 1850, †1910.

Ett gravfält på Yenanäs ägor. s. 1.

Tre egendomliga Elmboðagubbars
liv. s. 7.

Avskrift ur "Fören.Smål. ACC. NR. M. 9082 : 1

Minnen":s saml. 1:sta avd.

Landskap: Småland No. 11. Upptecknat av: Johansson, F.A.

Härad: Konga Adress: Lederens prof. i Lund.

Socken: Elmeboda Berättat av

Uppteckningsår: 1880-t. Född år i

Uppteckningen rör Ett graffält på Yxnanäs eger i Elmeboda socken af Kronobergs län.

Det synes, som vore ö. delen af Kronob. län temligen fattig på fasta fornminnen, såsom grafvar med tillhörande innehåll m.m. Och med denna brist på fasta minnesmärken måste i viss mån äfven följa en brist på sådana minnesmärken, som lefva i sägnerna, ty dessa senare äro ofta fästa vid sådana föremål, som för ögat vittnar om någon form af urgammal odling. I den nämnda landsändan träffar man sällan dessa graffält eller enstaka grafvar, som locka fornforskaren. Här finnes, så widt jag vet, inga ruiner af slott, som tillhört mäktige forntidshöfdingar. Ej heller höras här sägner om krigiska stordåd, som haft sin utgångspunkt från någon ort i dessa nejder. Visserligen saknas här ej sägner om forntida bedrifter, men de röra sig omkring händelser, som tillhöra andra delar af Småland, t.ex. säg-

Skriv endast på denna sida!

M. 9082:2.

nen om Blända, som tillhör v. delen af Varend. Och då man läser sådana vetenskapliga arbeten, som redogöra för förloppet o resultatn af de storartade fornforskningar, som nu pågå, hör man högst sällan omtalas några fornlemningar från dessa bygder. Men denna fattigdom kan kamske i någon mån vara mer skenbar än verklig, på grund deraf, att forskarne ännu ej tillräckligt undersökt dessa bygder. Men en dryg del af verklighet innehåller den säkerligen ändå. Orsaken härtill finna vi otvivelaktigt i den omständigheten, att dessa nejder tillhöra de jemförelsevis sent bebyggda. Med ledning af fornforskningens redan vunna resultat kan man med wisshet påstå, att den nämnda bygden utgöres af utkanterna af tvenne gamla kulturområden. Skåne är Sveriges först bebyggda landskap. Här slog stenålderns folk sig först ned i Sverige. Derifrån spred det sig uppåt Halland, Vestergötland, Småland och utåt Bleking och ö. Småland samt mellersta och vestra Ölands kuster. Då ett folk från kusterna beger sig inåt landet, är det naturligt, att det följer de större vatten, som möjligen finnas, och vid dessa nedslår sina bopålar. Så kan man antaga, att v. Småland fått sin befolkning från Halland längs de åar, som från Småland flyta genom Halland till Vesterhafvet. Och kring sjön Bolmen träffar man minnen af en urgammal kultur. En sådan urgammal kulturort träffas kring sjöarna Åsnen - Salen - Helgasjön,

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

M. 9082:3.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

hvilkas omnejder kunna antagas hafva blifvit befolkade från Bleking längs Mörrumsån, så vida man ej med H.Hildebrand vill antaga, att folkströmmen här kommit från vester till Helgasjön och Salen och derifrån vändt sig neråt Åsnens stränder. Under brons- och jernåldern gingo invandringarna dels öfver Skåne, dels öfver Sveriges ostkuster och öfver östra Smålands kust. Vi hafva således här tvenne urgamla kulturorter, nämligen den ena omkring sjöarna Åsnen - Salen - Helgasjön, den andra den, som omfattar Öland och det midtemot liggande kustlandet. Mellan dessa ligger nu ö. delen af Kronob. län, hvartill vi väl äfven få räkna v. delen af det derintill gränsande Möre. - Men huru fattig på fasta fornminnen bygden ifråga än är, så saknas sådana dock ej helt och hållet. Några äro kända, och flere skulle kanske blifva det, om noggranna undersökningar gjordes. En sådan, som, såvidt jag vet, ej ännu är bekant för någon vetenskapsman af facket, är en grafplats på Yxnanäs egor i Elmeboda socken $\frac{1}{2}$ mil från Blekingska gränsen. Det är ej lätt att säga något säkert och intressant om detta i sig sjelf så intressanta fornminne, då ingen fornforskare studerat den, och då jag sjelf ej ens varit i tillfälle att genom gräfningar utröna, huruvida det finns några lemningar ini gravarne el.ej. Det yttre af vår fornlemning är emellertid följande. Läget är en vacker höjd strax v. om den $\frac{1}{2}$ mil långa sjön Quisen. Här finns

M. 9082:4

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

först en gammal graf, bestående af på kant resta stenhällar, som äro ganska välformade, flata och något afsmalnande åt ändarne. Grafven är till formen aflång och fyrkantig, och omgifven af ett kretsformigt stenröse. Riktningen är från norr till söder. Ett stycke venster om denna graf, ligger ett annat stenröse, som bär tydliga spår af att också ha omslutit en graf, ty i dess midt finnas två eller tre flata stenhällar, betydligt mindre än de, som ~~XXX~~ bilda den förstnämnda grafven. Att denne senare graf varit ett föremål för förödelsens styggelse, är uppenbart. Ett stycke norr om desse grafvar står en sten, som blifvit både bearbetad och upprest af menniskohänder. Och ett stycke ofvanom denna sten fins ett stort röse, som möjligen innesluter en stenkista. -
Hvilka äro de, som sedan årtusenden här åtnjutit grafvens hvila? När fannades deras stoft af desse stenkammare? På den första frågan svarar ingen dödlig. Och på den senare kunna vi ej heller få något tillfredsställande svar, så länge ingen lös egendom blifvit sökt och möjligen funnen i desse grafvar. Sägnerne i orten ha knappt något att meddela i frågan. De gamla tro, att ett slag möjligen stått här, och att en konung skulle ligga begravnen i den större grafven. I min barndom sade någon mig, att det skulle finnas en beskrifning öfver detta graffält hos en från Småland härstammande man, som var bosatt i Bleking. Denne man är död för

M. 9082:5

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

flere år tillbaka, och jag har aldrig gjort mig besvär att försöka få reda på denna beskrifning, hvilket väl vore numera omöjligt, om hon eljes ens fins till. Och om hon kunde anskaffas, finge man naturligtvis ej mer af henne än en kanske intressant saga, som vore fäst vid begravningsplatsen. - Det är knappt troligt, att desse grafvar tillhöra stenåldern. Visserligen tyckes det, som åtminstone den store skulle ha varit en fristående hällkista, då han saknar tak, något som han dock kan ha haft, fastän inga spår mer synas af de stenhällar, som skulle ha bildat det. Och det antages ju, att de fristående hällkistorna tillhöra endast stenåldern. Men då man på de äldre kulturorterna i Småland träffat endast täckta stenkistor, hvilka anses utgöra de sista grafformationerna under stenåldern, så är det föga troligt, att man här i denna undangömda vrå skulle finna fristående hällkistor. Vidare känner man ej hittills några grafvar från stenåldern i denna bygd. De närmaste äro kring Åsnen, utåt Blekingska kusten och på Öland. En möjlighet vore, att de tillhörde bronsåldern. Vi veta, att under den äldre bronsåldern begravdes liken i stenkistor, täckta af en hög eller ett kummel. Emellertid är det svårt att tro, att dessa aflägsna bygder befolkats redan under den äldre bronsåldern, ty till denna period måste de då höra, emedan man under den yngre bronsåldern plögade bränna liken. Snarare

M. 9082:6.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

skulle vi vara böjda att anse dem höra till den äldre jernåldern. Visserligen är det nog säkert, att man under de första tiderna af denna period upptog den yngre bronsålderns sed att bränna liken. Men under ett senare skede af den äldre jernåldern återupptogs den urgamla seden att begrafva liken obrända, jemte det man äfven brände dem. Äfven då begrof man dem i grafvar, som bestodo af flata stenhällar, omgifna af en hög. Om vi vågade ge oss in på fantasimens område, skulle vi här omnämna, att invid graffältet ligger ett berg, "Smedsberg", i hvilket de gamle hörde en smed hamra. Kunde icke sagan om en smedverkstad här föra tanken på jernet och jernåldern? Ville vi sluta oss till den af Hyltén-Cavallius framställda åsigten, att troll och jettar voro varelser, som tillhört en undertryckt folkstam, skulle vi säga, att denna sägen tydde på, att här varit en strid mellan menniskor af den yngre och äldre jernåldern. Men denna hans åsigt är ju både betviflad och bestridd. Något anmärkningsvärdt är också, att den förstnämnde stenen efter all sannolikhet tillhört den större grafven, ty i dess ö. sida fattas en häll, och denne nämnde tyckes synnerligen väl passa i öppningen. Har här en strid utkämpats mellan menniskor af den yngre och äldre jernåldern, hvilka förra såsom segrare icke drogo i betänkande att ur en närliggande graf, som tillhörde deras fiender, rycka ut en sten och uppresa såsom en minnesvård öfver en fallen hjälte? endast på denna sida!

Landskap: *Småland* Upptecknat av: *Johansson, F.A.*
 Härad: *Konga* Adress: *Närby förs. Klubbsta, Skövde prof. i Lund.*
 Socken: *Klubbsta* Berättat av
 Uppteckningsår: Född år *1850* i

Uppteckningen rör Några drag ur tre egendomliga Elembodagubbars lif, hvilka lefde under första hälften af detta århundrade.

"Hjerten i Skörsnäs" var en rik, mycket egensinnig gubbe. Att sätta sig på tvären mot allt och alla var hans lif och lust. Under högsommaren kunde man få se honom klädd i tjockaste vadmalsdrägt. Under strängaste vintern kunde han kläda sig i stråhatt och "lennkläder" och ställa sig ute på gården att hoppa och skratta, när det snöade och yrde som värst. - Han blef utnämnd till kronofjerdingsman. När "papperen kommo från länsmannen", satte han dem under en bjelke i taket. Då ingen expedition hördes af från fjerdingsmannen, reste länsmannen till honom att undersöka förhållandet. Då sutto alla papperen i en lång rad i taket. Hjerten fick betala böter och afsattes från sin värdighet. - Såsom vanligt på den tiden var han en flitig bachusdyrkare. När han hade gäster, hvilket ej var ovanligt,

M. 9082:8.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

bjöd han dem supa genom att peka på det ifyllda glaset. Dröjde gästen i väntan på att blifva bättre persvaderad, tog Hjerten glaset sjelf, och så kunde han sätta i sig en lång rad supar, innan gästerna fått något. - Han studerade bibeln, men trodde ej på dess ofelbarhet. När han läste något, som ej slog an på honom, ex. berättelsen om Jonas i hvalfiskens buk, slog han "knyt-näfven" i bibeln med de orden: "Dä va lögn, kom ihoj dä, så profet du a." - Vid gården är en sjö, som kallas "djypasjön" (Djupa-sjön). När det åskade och regnade dugtigt, ställde han sig wid fönstret, såg utåt sjön och storskrattade. När då en riktigt skarp blixtnad kom, kunde han utropa: "Nu slo faan ne i djypasjön, o nu blir väl den lojingen däa, sa han slippor o förvilla folk maior." - En natt ställde han till ett gräsligt oväsande, så att hela huset kom i rörelse. Han började slänga sig i sängen och skrika af full hals, att f-n farit i foten. Det blef undersökning, och det befanns, att en nål, som kommit ner i sängen, stuckit honom i foten och blifvit sittande der.

Hjerten i mycket lik var "Jönsson i Skörsnäs". Han var rik, egensinnig, oförskämd och en stordrinkare. Vid sin hustrus likbår hade han följande uttryck: "Nu kommor du väl inte ijoin moir din ölaa o förstyror dä lilla ja har." (Enligt hans åsikt skulle hon hafva varit slösaktig.) Under det begrafningen

M. 9082:9.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

verkställdes, sutto han och Hjerten och söpo i kapp, så att de voro fulla som kajor, när gästerne kommo från kyrkan. - Då hans son mottagit hemmanet, började han drifva jordbruket i stor skala och höll mycket arbetsfolk. Det tyckte gubben ej om. Sitt misshag uttryckte han på följande sätt: "Di gå här o drifva stora raor drängalunsa o göra ingenting, men(?) äita opp sa mö här a. Snart raisor ^{väl} heraskiten i fattistuna."

Nämnde son blev kronofjerdingsman. En dag kom han hem åtföljd af länsmannens son, som för tillfället tjenstgjorde för fadern. "Huu a du för ain?" sade gubben, när han fick se den unge v. länsmannen. "Åh far", upplyste sonen, "dä ä länsmannens son, herr" - "Jaså", sade gubben, "ska du nu bjönna o fara i gårana o panta o pracka folk likson far din haa gjort."

En i många fall liknande företeelse var körkvärden (Gustaf Svensson) i Rämmalla (Räfvemåla).

Hans mest utmärkande egenskaper voro egensinne och envishet i förening med en sträng rättrådighet. Under några af de första åren af hans "bongati" (bondetid = tid, då han var hemmansägare) var han en beryktad rumlare. Då han var ute på resa, kom hästen ofta hem ett par dar före sin herre. Han vara nära ruinerad i ekonomiskt afseende. Han insåg, att olyckan var nära. En vacker dag fattade han det beslutet att upphöra med supandet. Han utsatte en viss dag, då detta besluts verkställande skulle

Skriv endast på denna sida!

M. 9082:10.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

börjas. Till den dagen söp han och surrade(?) lika galant som vanligt. Den utsatta dagen kom, och från denna dag var "körkvärden" den nyktraste och ordentligaste människa. Han började sköta sitt jordbruk ordentligt och öppnade en handel med jernvaror, samt blef omsider ganska rik.

En höst hade han en hel hop säd, som stod torr och vacker. En morgon påminte hans hustru honom: "Gusta, du ska väl köra in säi da." - "Nää iint förr än i morron", svarade Gustaf. Han hade tänkt att köra in säden den dagen, men emedan hans hustru påminte honom derom, kunde det ej ske. Följande dag började det regna och höll på nära en hel månad. Säden blef förstörd, men aldrig skulle man höra honom nämna den med ett ord.

Han hade en dålig granne, hvars söner ofta vållade honom förtret. Dem kände han aldrig igen. När någon af dem kom in till honom, frågade han alltid, hvem han var. "Åh Gusta", sade gumman, "du känner väl ijoin Neklaisa hera." - "Nämen göa ja ej, ja troode dä va nan strykare, gesäll ella tiggluus(?) ella tocket."

Han fordrade, att han, tjenstefolk skulle hålla sig hemma och i ordning om qvällarna och nätterna. En gång hade han fått en ny dräng, som behagade ge sig ut på förlustelser en afton utan att komma hem. "Ja undra, hua dä haa blett å Lias i qväll", sade gubben. "Ni få lofva ut mä lyktor o blos o leta äät honom, dä kan ha tatt nåt ondt ve an." Gubben viste väl, hvar Lias var,

Skriv endast på denna sida!

M. 9082:11.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

men icke desto mindre måtte de ut och leta utan att finna. Följande morgon, när Lias kom hem, fick han en uppsträckning så grundlig, att han gjorde ej om den der nattresan.

En dag tyckte gubben, att Lias ätit för många potater. Han var ej snål om maten, utan hans tjenstefolk voro välfödda, men han ville hafva litet roligt med Lias. Framemot måltidens slut, började gubben ropa: "Lias, Lias". "Lias sitta ju däa ve boat", sade gumman. - "Jaså", sade gubben, "ja så honom iint fö dan store skalhöjen."

En gång när han skulle betala skatten, hade han ej jemna pengar. Härför fick han en skrapa af uppbördsmanen. Men, tänkte Gustaf, nästa gång ska ja väl ha jemna pengar. Tiden före skattmötet reste han omkring i bygden och vaxlade åt sig det minsta mynt, som fanns, runstycken och dyl. Så kom han till uppbörds-kontoret med en hel påse slantar, hvilka uppbördsmanen till sin stora harm måste räkna igenom. "Hvarför har Ni samlat dessa här", röt han till Gustaf. "Jo si", sade denne, "i fjor ble härrasskrifvan arjo fö han skuul vaxla, men sa tänkt ja, att ja ska väl ha skiljemynt i aår."

Han var en vettgirig man. Han hade ett ansenligt bibliotek med en hel hop egendomliga böcker, hvilka efter hans död såldes på auktion och så spredos i församlingen.

Särskilt gjorde han sig förtjent om församlingens

Skriv endast på denna sida!

M. 9082:12.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

kyrkokassa. Denna hade ej velat växa före hans tid. Det hviskades om, att "medlen" stannade i obehöriga händer, men när Gustaf blef kyrkovärd, införde han ordentliga redovisningar för allt, som under hvarje år influtit i kyrkokassan. Denna tillväxte derefter med hast, och en frukt deraf är församlingens nuvarande nya vackra kyrka.

Ett vackert drag hos honom var, att han stiftade ett lifstidsunderhåll för tvenne trotjenare.

Hans envishet blef troligen anledning till hans död. En kall dag skulle han ut på en kortare resa. Hans folk kunde ej förmå den 75-årige gubben att kläda sig i vinterytterrock. När han kom hem, blef han sjuk och dog efter någon tids sjukdom. Han var barnlös och egendomen gick öfver till släktingar, som snart förslösade sitt arf.